

Dietrich Bonhoeffer

Vroeg ontwaak ik tot U

Des morgens komt mijn gebed vóór U.
Psalm 88: 14

De vroege morgen behoort aan de gemeente van de verrezen Christus. Bij het aanbreken van de dag herdenkt zij die morgen, toen dood en duivel en zonde overwonnen werden, en de mensen nieuw leven en heil geschonken werd.

Wat weten wij, die de vrees en de eerbied voor de nacht niet meer kennen, nog van de grote vreugde die onze voorvaders en het oude christendom beleefden aan de terugkeer van het licht in de vroege morgen? Als wij weer iets gaan begrijpen van de lofprijzing die in de vroege morgen de drie-enige God toekomt, God de Vader en Schepper die ons beschermde in het duister van de nacht en ons wekt tot een nieuwe dag, God de Zoon en Heiland van de wereld die graf en hel voor ons overwon en in ons midden is als overwinnaar, God de Heilige Geest die ons in de vroege van de ochtend het Woord Gods als een helder licht in ons hart geeft, alle duisternis en zonde verdrijft en ons recht leert bidden – dan zullen we er ook iets van gaan begrijpen, wat voor vreugde het is wanneer na de voorbijgegangene nacht de broeders, die eendrachtig samenwonen, in de vroege morgen weer bijeenkomen om God te loven, om samen te luisteren naar het Woord en om samen te bidden. De morgen hoort niet toe aan de enkeling, maar aan de gemeente van de drie-enige God, aan de christelijke huisgemeente en aan de broederschap. De huisgemeente komt bijeen tot lof en dank, voor Schriftlezing en gebed. De diepe stilte van de ochtend wordt eerst door het gebed en het lied der gemeente gebroken.

Na het zwijgen van de nacht en de vroege morgen zullen lied en Woord van God des te beter kunnen worden gehoord. De Heilige Schrift zegt, dat de eerste gedachte en het eerste woord van elke nieuwe dag aan God behoren: "Here, des morgens hoort Gij mijn stem, des morgens leg ik het U voor" (Psalm 5: 4); "des morgens komt mijn gebed vóór U" (Psalm 88: 14).

Inhoud

Vroeg ontwaak ik tot U Dietrich Bonhoeffer	p.9
Er is geschreven, maar is er ook geschied? (II, slot) Dr. H. Klink, Hoornaar	p.10
Rachel's kinderen Drs. Marijke Aalders	p.11
Impressies van een reis (II, slot) Ds. L.J. Geluk, Rotterdam	p.14
Nieuwjaarswens Drs. Marijke Aalders	p.16

Een woord van Dr. H.F. Kohlbrugge

Zo volharden wij, tegen welke tegenstand ook in en we willen ons niet ontslaan van Gods geboden en van het getuigenis van Jezus. Maar wij volharden en zetten ons er op onze beurt tegenin, opdat wij, het geloof behoudend, in die dag, mogen aanschietsen de klederen van de overwinning en van de kroning en zo, wanneer wij eenmaal tot het einde toe de wil van God in Christus Jezus gedaan mogen hebben, wij daarmee ook bewaard mogen hebben het gebod des levens.

Er is geschreven, maar is er ook geschied? (II, slot)

In het vorige artikel gaf ik aan dat de gebeurtenissen in het Evangelie van de kinderjaren van Jezus Christus teruggaan op historische waarheid. Wie kennis neemt van de wereld van het Nieuwe Testament, zoals men die op kan doen bij o.a. Flavius Josephus en Philo en in de zogeheten apocriefe boeken van het Oude Testament en wie doordringt in de eigenheid van de Griekse taal, wordt daar meer en meer in bevestigd. Zoals in het vorige artikel werd gesteld, zijn de geschiedenissen rondom de geboorte van Christus (de wijzen, de kindermoord, Simeon en Anna enz.) volledig inpasbaar in de wereld van die dagen.

De ster van Bethlehem

Laat mij in dit artikel daarvan een voorbeeld mogen geven, en dat aan de hand van wat Mattheüs ons vertelt over de vlucht van de heilige familie naar Egypte en haar verblijf in Egypte (Mattheüs 2: 13-23). Daarover valt veel te zeggen.

De directe aanleiding tot deze vlucht is het bezoek van de wijzen uit het Oosten aan Jeruzalem, waar zij "de geboren Koning van de Joden" zoeken. We kunnen aan de hand van minutieuze berekeningen van sterrenkundigen vrij nauwkeurig bepalen wanneer dit bezoek plaatsgehad kan hebben. In het jaar 7 voor Christus was er een conjunctie van sterren, nl. van Jupiter en Saturnus (men zie daarvoor A. Strobel, *Der Stern von Bethlehem*, 1985 en K.F. D' Occhieppo, *Der Stern von Bethlehem*, 1999). In het boek van P. Stuhlmacher *Die Geburt des Immanuel* staat te lezen: "Op meerdere avonden in

november van het jaar 7 voor Christus leek het er niet alleen op dat Saturnus en Jupiter stil bleven staan aan de hemel, maar van deze sterren leek ook nog een lichtkegel uit te gaan. Dit zogenaamde zodiak-licht ontstaat door reflectie en uitdijning van het zonlicht in stofdeeltjes die een bepaald sterrenruim vullen."

Stuhlmacher acht het op grond van de genoemde studies alleszins waarschijnlijk dat deze lichtkegel direct naar Bethlehem wees en stelt: "Hoe men dit ook duiden mag, de hemelverschijning vervulde de wijzen uit het Oosten met grote vreugde..."

Herodes' laatste jaren

Als wij op deze gegevens afgaan, moeten we vaststellen dat dit ongeveer 6 á 7 jaar voor Christus plaatsvond, de tijd dat de Here Jezus Christus inderdaad geboren is. Herodes over wie Mattheüs in dit verband schrijft, is gestorven in 4 voor Christus, drie jaar na dato. Mattheüs vertelt ons over de nasleep van het bezoek van de wijzen aan Herodes. Het zette de immens wrede vorst aan tot wat genoemd wordt 'de kindermoord van Bethlehem'. Het zal daarbij gegaan zijn om ongeveer 20 kinderen van twee jaar en jonger.

Ook dit gegeven is volledig inpasbaar in de toenmalige geschiedenis. Bij Flavius Josephus kan men lezen hoe Herodes juist in de laatste jaren van zijn leven (dus ten tijde dat de wijzen bij hem aanklopten) volledig verteerd werd door jaloezie en achterdocht – zelfs in die mate dat zijn eigen kinderen niet veilig voor hem waren. Het was precies de tijd dat hij in Rome alle moeite deed om twee van zijn zonen veroordeeld te krijgen, wegens hoogverraad: zij zouden van plan zijn om zich van hun vader te ontdoen. Aanvankelijk weigerde de keizer. Uiteindelijk heeft Herodes zoveel 'overtuigend bewijs' bijeen vergaard dat de keizer overstag ging. Het kwam Alexander en Aristobulus op de dood te staan. In dit verband moet de keizer de bijna legendarische woorden gesproken hebben: "Je kunt nog beter een varken van Herodes zijn, dan een van zijn kinderen." De keizer had gelijk: varkensvlees was voor Herodes taboe, zogenaamd uit piëteit met de Joden, terwijl hij in totaal drie van zijn kinderen ombracht. Zij volgden hun moeder, Mariamne, die hij ruim twintig jaar voordien had laten doden, ook al vanwege zijn ziekelijke achterdocht!

Zoals gezegd: uitgerekend in deze tijd kloppen de wijzen uit het oosten aan. Het valt te begrijpen dat He-

Colofon

Ecclesia, voorheen 'Kerkblaadje', is een uitgave van de Stichting Vrienden van Dr. H.F. Kohlbrugge en verschijnt zaterdags om de veertien dagen.

Redactie: Drs. M. den Admirant, Ds. J.K. Vlasblom, Mw G.M. van Ommen-Middelkoop

Eindredactie: Ds. L.J. Geluk en Dr. H. Klink

Vaste medewerkers:

Drs. J.G. Barnhoorn, Dhr. T. van Es, Dr. R. Fernhout, Dr. M. Verduin en Ds. I.J. Wisse.

Redactieadres: Dorpsweg 11, 4223 NA Hoornaar, tel. 0183-581321

Internet-adres: www.ecclesianet.nl

Abonnementprijs: € 21,00 per jaar

Administratie: Baron Bentinckstraat 51, 7731 EK Ommen

tel. 0529 456729, Postbankrekeningnr. 88 71 47

Adm. Ecclesia/Kerkblaadje te Ommen of

Bankrekeningnr. 34.89.69.619 t.n.v.

St. Vrienden van Kohlbrugge te Ommen

Druk: drukkerij Ridderprint, Ridderkerk

rodes, die zoveel anders aan zijn hoofd had, de wijzen, die hij half serieus neemt, opdracht geeft om als zij het Kind vinden, terug te komen naar Jeruzalem, om hem ervan te berichten. In dat geval moet hij dit bericht serieus nemen. Maar ook het feit dat ze een andere weg kiezen en hem niet bezoeken, voedt zijn achterdocht. Voor alle zekerheid grijpt hij in. Het gevolg is de kindermoord in Bethlehem....

De vlucht naar Egypte

Maar dán is het moment gekomen dat de hemel ingrijpt. Jozef wordt in een droom aangesproken door een engel, die hem aanspoort naar Egypte te vluchten. Jozef gehoorzaamt onverwijld. De vlucht naar Egypte is een gebeurtenis waar Mattheüs niet stil aan voorbij gaat. Kennelijk is deze geschiedenis voor hem van grote waarde. Dat blijkt wel uit het feit dat hij, als hij van deze vlucht melding maakt, verwijst naar een woord uit het Oude Testament, waarvan deze gebeurtenis een vervulling is: "Ik heb Mijn Zoon uit Egypte geroepen" (Hosea 11:1). Deze geschiedenis onderstreept voor Mattheüs het feit dat het Kind de Zoon van God is. Deze Zoon van Israël is, evenals het volk ten tijde van Mozes, in Egypte geweest en is vandaar weer gekomen in het beloofde land, om dáár zijn roeping te volbrengen!

Er zijn nog ándere redenen waarom Mattheüs het belangrijk vond melding te maken van het verblijf van de heilige familie in Egypte. Welke? Om hierop een antwoord te geven, vragen we ons af wat we wéten van het Egypte van die dagen. We mogen ons gelukkig prijzen dat er over Egypte de afgelopen eeuw veel aan het licht gebracht is. Geleerden als Tarn en Griffith, Elias J. Bickermann, Martin Hengel en Jonathan Dyck zijn daarin van grote betekenis geweest. Zij en anderen wezen erop van hoe grote betekenis Egypte geweest is voor het Jodendom van die dagen (en indirect ook voor de kerk).

In Egypte woonden ten tijde van de geboorte van Christus meer dan een miljoen Joden. Deze waren er in de eeuwen na de ballingschap neergestreken. En dat in drie golven. De eerste golf werd veroorzaakt door de ballingschap. Na de ballingschap settelden zich veel Joden in Egypte vanwege de handel, anderen werden er als slaven verkocht, weer anderen traden er in militaire dienst onder een van de vorsten, de Ptolemaeën. Een derde golf Joden bereikte Egypte ten tijde van Herodes de Grote. Zij waren op de vlucht voor de wreedheid van de koning. In Alexandrië, het culturele en politieke centrum in Egypte, waren twee van de vijf wijken bewoond door Joden. Hun aantal liep op tot honderdduizenden. Sommigen noemen zelfs het aantal van een miljoen. Niet alleen in Alexandrië woonden Joden, dat was ook het geval in wat men volgens Josephus noemde 'het land

van Onias'. Onias was een priester, uit de lijn van het geslacht van Aäron (wat van de hogepriester in Jeruzalem lang niet altijd gezegd kon worden). Jozef en Maria hoorden in zekere zin bij de derde groep emigranten. Het is heel goed mogelijk dat zij in het zogenaamde 'land van Onias' gewoond hebben.

Het verblijf in Egypte

Valt er iets te zeggen over de duur van hun verblijf in Egypte? Het staat vast dat zij na Herodes' dood naar Israël teruggekeerd zijn. Herodes stierf in het jaar 4 voor Christus, dus drie jaar na de vlucht naar Egypte. Uit het Mattheüsevangelie maken we op dat zij terugkeerden toen de zoon van Herodes, Archelaüs, koning geworden was in Judea. Omdat deze zoon in wreedheid niet onderdeed voor zijn vader, week Jozef uit naar Galilea. Uit Flavius Josephus' relaas weten we dat de troonopvolging van Herodes in Rome uitgevochten werd. Er waren verschillende kroonpretendenten en Augustus moest een keuze maken. Het heeft geruime tijd geduurd voor er een belissing viel in Rome, zodat we mogen veronderstellen dat Jozef niet gelijk na Herodes' dood terugkeerde. In dat geval heeft het verblijf in Egypte langer geduurd dan drie á vier jaar. We moeten dus vaststellen dat Jozef, Maria en het Kind Jezus meerdere jaren in Egypte verbleven.

We mogen Mattheüs dankbaar zijn dat hij de vlucht naar Egypte vermeld heeft. Aan de hand van de gegevens die hij naar voren brengt en op grond van het belang dat hij zelf hecht aan deze episode in Jezus' leven, mogen we concluderen dat het verblijf in Egypte ook voor de Here Jezus zélf van betekenis geweest is.

Waarom? Welnu, in Egypte zullen Jozef en Maria zich de Griekse taal, voor zover zij die niet enigszins spraken (hetgeen voor heel veel Joden gold) eigen gemaakt hebben. Het is immers zondermeer duidelijk dat de Joden in Egypte het Grieks als voertaal hadden. In de diensten in de synagoge (ook wel *proseuchè* genoemd: de plaats van gebed) werd uitsluitend Grieks gesproken.

Daar komt bij dat het Jodendom in Egypte zijn eigen karakter had. Dit hing samen met de omstandigheden waaronder het in Egypte al sinds jaar en dag verkeerde. De verstandhouding met de Romeinse overheid was buitengewoon goed. Zoals gezegd was de derde golf van emigratie uit Israël ingegeven door de onveilige situatie onder Herodes de Grote. In Egypte was de bestaanszekerheid veel groter. Men viel er direct onder het gezag van Rome en de Romeinse overheid gunde de Joden veel privileges. Het leven was er vele malen vreedzamer dan in Palestina. Dat was al eeuwen het geval. De verbiterde strijd van de Maccabeeën tegen de invloed van de

Griekse cultuur door toedoen van de (Syrische) Antiochus Epiphanes (rond 175 voor Christus) behoefde in het door de Ptolemaeën bestuurd Egypte niet gevoerd te worden. De verhouding tot de Griekse cultuur was er minder beladen. Het is zeker zo dat verschillende Joden daardoor op den duur hun achtergrond verloochenden en volledig assimileerden in de Grieks-Romeinse cultuur. De meesten deden dat niet en voor sommige prominente Joden was het zelfs zo dat zij het als hun roeping beschouwden om de hellenistische mens in aanraking te brengen met de schatten aan openbaring die de Wet en de Profeten bevatten. Het Jodendom in Egypte had een apologetische inslag. Men probeerde er de heidenen duidelijk te maken dat men niet alleen Jood was, maar ook wereldburger, een kosmopoliet, een eretitel in die dagen. Sterker: men probeerde aan de hand van de Bijbel duidelijk te maken dat de wijsheid en de openbaring die aan Israël gegeven was de *oorspronkelijke* goddelijke openbaring was, die ouder was dan de wijsheid en de godsdiensten van de andere volken, ook die van de Grieken en Romeinen. Mozes was ouder dan Plato. De wijsheid van de Grieken was voor een belangrijk gedeelte ontleend aan Mozes.

Zij konden dit doen met een beroep op de Septuaginta, de vertaling van de Bijbel in het Grieks. In Egypte was een begin gemaakt met deze vertaling (rond 250 voor Chr.). Deze was nodig om het de Joden (die zoals gezegd geen Hebreeuws of Aramees meer spraken) mogelijk te maken om de Bijbel in hun eigen taal te lezen.

Nog andere karaktertrekken van het Jodendom in Egypte vallen op: men was er meer nog dan in Israël van doordrongen dat men op aarde, zoals ooit Abraham en Jozef, pelgrim was. Het eigenlijke Jeruzalem ligt boven, in de hemel, bij God. Men trof in Egypte niet, zoals in Israël het farizeïsme aan. Men was er minder fanatiek. In het verlengde hiervan ligt het dat men meer oog had voor het *wereldomvattende* van het heil van God dat voor de toekomst beloofd was. Dit heil was bedoeld voor de hele wereld en voor de hele kosmos! In de diaspora was het in het Jodendom gekomen tot een *katharsis* een reiniging, die de ogen geopend had voor het goddelijke van het heil, dat van boven moest komen. Men had er meer oog voor het *genadekarakter* van het heil. Deze karakteristieken vinden we ook terug in de vertaling van de Septuaginta, o.a. in de vertaling van Jesaja.

De betekenis van deze episode

Welnu, als wij afgaan op het bijbelverhaal, dan hebben Maria en Jozef in deze sfeer geleefd. Het kan niet anders of het heeft hen ook gestempeld. Van zendingsechtparen is bekend wat het verblijf in den vreemde met hen doet.

Dat geeft indrukken die hen hun leven lang bijblijven en stempelen. Zou dat bij Jozef en Maria anders geweest zijn? Bovendien moet gezegd worden dat het geestelijke klimaat in Egypte overeenkomsten gehad zal hebben met de wijze waarop Jozef en Maria in Nazareth, in Galilea geleefd hebben...

We mogen aannemen dat de eerste lezers van Mattheüs de diepere betekenis van Jezus' verblijf in Egypte begrepen. Zij kenden dit Egypte. Maar ook wij kunnen met de nodige voorzichtigheid ons een beeld vormen over deze episode in het leven van Jezus, zeker nu er door papyrusvondsten en dergelijke veel meer over het gewone leven in Egypte bekend is dan honderd jaar geleden.

Het is ons vergund om oog te krijgen voor het feit dat het rijstje uit de afgehouden tronk van Isai (zoals Jesaja zegt) in deze bodem is gaan groeien. In deze bodem en in die van Nazareth waarheen Jozef en Maria hun indrukken uit Egypte meenamen, is Jezus Christus groot geworden. De indrukken van het verblijf in Egypte, de ontmoetingen die er plaats vonden, de gesprekken die men er had, de synagogale diensten met daarbij de Septuaginta als leidraad – al deze dingen namen Jozef en Maria mee naar Nazareth. Ze hebben mede reliëf gegeven aan de opvoeding van het Kind Jezus. Als wij het bovenstaande overwegen, zijn we dan ver bezijden de waarheid als we veronderstellen dat óók het verblijf in Egypte ertoe bijgedragen heeft dat de Here Jezus Christus later in de Schriften de bevestiging van zijn roeping vond om de *Heiland der Wereld* te zijn, zoals Hij daarover sprak tijdens zijn eerste preek in Nazareth, toen Hij zijn gehoor voorhield: "Heden is deze Schrift in uw oren vervuld"?

Tot slot

Een historische benadering van de bijbel in het licht van de ontdekkingen van de afgelopen eeuw zorgt ervoor dat de schatten die in het getuigenis van de Schrift liggen, des te meer gaan schitteren! Aan het opdiepen van deze schatten is één voorwaarde verbonden: dat men de moeite neemt en de tijd vrijmaakt om zich te verdiepen in de wereld van het Nieuwe Testament. Door drukte komen veel predikanten daar niet of nauwelijks aan toe. Dat valt te betreuren. Doorgaans was ons voorgeslacht veel beter thuis in de geschriften van Flavius Josephus en Philo dan huidige theologen en predikanten. En dat ondanks het feit dat zij niet zulke goede studies tot hun beschikking hadden als wij. Dat dit te betreuren valt is duidelijk. Het is tot schade van de gemeente, die te weinig verweer krijgt tegen verhalen zoals die door ds. Ter Linden en anderen verteld worden...

Rachel's Kinderen

Ook dit jaar was het Kerstfeest een feest van licht en nieuwe vergezichten. We durven het nieuwe jaar weer aan met de boodschap van het Christuskind. Dat geldt echter niet voor iedereen. De kinderen die in Bethlehem in opdracht van Herodes zijn vermoord, zijn niet meer. En Rachel, hun moeder, weigert zich te laten troosten. Haar vergezicht is weg.

Ook in het nieuwe jaar 2007 zijn er moeders en vaders die weigeren zich te laten troosten, omdat hun kinderen niet meer zijn. Het gaat hierbij om de ouders van kinderen, die door geweld om het leven zijn gekomen. Rachel's kinderen. Het zijn er velen! Kennen we ze nog? Weten we nog wanneer zij stierven?

Hieronder slechts enkelen bij name genoemd.

Jesse Dingemans uit Hoogerheide (2006).

Melanie Sijbers uit Geldrop (2006).

Maartje Pieck uit Kampen (2004).

Nienke Kleiss uit Schiedam (2000).

Marianne Vaatstra uit Zwaagwesteinde (1999).

Nicky Verstappen uit Heibloem (1998).

Caroline Pessers uit Aalst (1974).

En nog zo velen meer!!

Allen stierven een gewelddadige dood en hun ouders weigeren zich te laten troosten, omdat zij niet meer zijn!

Over één van hen, Caroline Pessers, schreef mijn vader, Dr. W. Aalders, toentertijd een stuk in het *Kerkbladje*. Caroline Pessers overleed op 21 augustus 1974, 5 jaar oud, na te zijn ontvoerd en gewurgd. Hoevelen herinneren zich nog dit kleine meisje? Is hier sprake van verjaring?

Ik citeer:

Maar gaat dan zulk een misdrijf van wreedheid en geweld, gaat zulk ouderleed, gaat zulk een nameloze kinderangst, gaat zulk een hemelgerende rechtsverkrachting ongewroken, ongetroost, onverzoend de vergetelheid in? Dringen die vreselijkheden niet door in de rimpelloze eeuwigheid? Is er geen God, die hoort en antwoordt? In de Bijbel staat na de moord op de onschuldige Abel, dat zijn bloed roept tot God van de aardbodem. Zou de angst en wanhoop van dit vermoorde kind niet ook tot God roepen? Ja, zou die roep tot God misschien de levensroeping van dit 5-jarig kind geweest zijn tegenover het Nederlandse

volk anno 1974? En klinkt in de roep van dit kind niet mee het geroep van vele kinderen? ...

Die roep vanaf de aardbodem tot God is een aanklacht, niet alleen tegen de eigenlijke bedrivers van zulke misdaden, maar tegen de hele samenleving, die wel een poosje fel verontwaardigd is, maar die weigert om de wortels van dit kwaad uit te roeien ... Maar méér nog dan een aanklacht tegen de huidige samenleving is die roep der kinderen een roep tot God om hulp, om recht, om bescherming. Een roep tot God, omdat de aarde geen antwoord heeft. Want wie zal hier adequaat kunnen straffen? Wie zal hier troosten? Wie zal voor zo'n rechtsverkrachting genoegdoening kunnen geven?

Tegen de achtergrond van deze verbijstering grijpen wij naar de Bijbel om onderricht te worden. Hooft God het geroep, dat van de aardbodem tot Hem opstijgt? Ik meen, dat wij daaromtrent een duidelijk antwoord vinden in Mattheüs 18 vers 10. Het is een woord, dat komt uit de mond en dus met het gezag van Jezus Christus.

"Want ik zeg u, dat hun engelen in de hemelen voortdurend het aangezicht zien van Mijn Vader, die in de hemelen is."

Dat staat er met het oog op de kleinen, de kinderen. Die hebben dus bij God sterke pleitbezorgers. Hun geroep is niet alleen hun geroep. Engelen nemen hun stem over en dragen haar de eeuwigheid binnen. Zó krijgt hun geroep méér dan aardse afmetingen ... Voor Gods aangezicht houden de engelen de herinnering levend aan wat zich op aarde en in de tijd afspeelt. Ook als er op aarde geen gedachtenis meer is, laten de engelen niet af tot God te spreken over degenen, die hun waren toevertrouwd.

Maar er staat méér in dit woord van Christus. Het belangrijkste is niet het dienstwerk der engelen ter wille van de kleinen, maar dat zij ermee verschijnen voor het aangezicht van de hemelse Vader. Dat aangezicht moet voor de engelen het antwoord zijn op alles wat zij van de aarde aan nood, schuld, angst, leed en onrecht meebrengen en voor God neerleggen ... Wat heilrijkers kan nu een engel voor de kinderen in hun aardse benauwenis doen dan hun de lichtende weerglans van Gods aangezicht als troost te doen zien? ... Zó zijn de engelen in de diepste uren van verlatenheid sterkende hemelboden in dienst van de

Heilige Geest, de Trooster. Zij maken de kleinen in de ure en macht der duisternis het aangezicht van de Vader indachtig. ...

Het bloed van Caroline Pessers roept van de Nederlandse bodem. Die roep is een roep tot God over alle aardse instanties heen. En met die roep heeft zij haar levensroeping vervuld. In die roep herinnert zij eraan, dat er een menselijke nood en schuld is, die uitstijgt ver boven de aarde. Een nood en schuld, die op aarde mag verjaren, maar die bij God eeuwig in gedachten blijft ...

Hier op aarde worden op de laatste zondag van het kerkelijke jaar in veel kerken de overledenen van het afgelopen jaar herdacht. Hun namen worden genoemd en in vele gevallen wordt een kaars voor hen ontstoken. Voor de nabestaanden is het een troostend gebeuren. Er zijn ook gemeenten waar de namen van de overledenen op een gedenkbord worden geschreven. Het hele jaar door leven zij zo zichtbaar genoemd voort in de herinnering. De kinderen van

Bethlehem hebben in het Mattheus-evangelie hun *in memoriam* gekregen. Elk jaar wordt verhaald wat er met hen gebeurde, zij worden nooit vergeten.

Hier op aarde hebben de meeste vermoorde kinderen in Nederland dat herdenkende woord alleen in de harten van hun nabestaanden. Maar ook het Nederlandse volk is erdoor in zijn hart geraakt. Hun gewelddadige dood mag door Nederland niet vergeten worden. Hier op aarde pleit ik daarom voor een openbaar gedenkteken in het hart van Nederland, in het hart van de stad Utrecht, een gedenkteken waarop de namen van al deze kinderen staan. Ik pleit voor een jaarlijkse bijeenkomst waarop hun namen worden voorgelezen en voor hen een kaars wordt ontstoken, opdat wij hen blijven gedenken. Rachel's kinderen, van wie Christus zei: "Ziet toe, dat jij niet één dezer kleinen veracht. Want ik zeg u, dat hun engelen in de hemelen voortdurend het aangezicht zien van mijn Vader, die in de hemelen is."

Ds. L.J. Geluk, Rotterdam

Impressies van een reis (II, slot)

Onder zwart bewind

Zuid-Afrika is een groot land, ongeveer 35 maal Nederland. Naast de blanken, Indiërs en kleurlingen zijn er ongeveer zeven zwarte volken. Veertig jaar geleden woonden er ruim 16 miljoen mensen, de uitslag van de volkstelling in 2001 was: bijna 45 miljoen.

Een vraag die mij sterk bezig hield was die naar de toestand van het land, waarvan Nelson Mandela de eerste zwarte president was. Als leider van de militante organisatie ANC (Afrikaanse Nationaal Congres) bracht hij 27 jaar in gevangenschap door, tot hij onder president F.W. de Klerk in februari 1990 werd vrijgelaten. Het verbod op het ANC werd opgeheven, evenals bepalingen die 'de apartheid' regelden. De Klerk en Mandela kregen in 1993 samen de Nobelprijs voor de vrede. In dat jaar waren er algemene verkiezingen en in april 1994 werd Mandela president. Hij was toen 75 jaar. In 1999 werd zijn plaats ingenomen door Thabo M. Mbeki.

In de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw is immers wereldwijd een geweldige campagne gevoerd tegen het blanke bewind, dat een eigensoortige ontwikkeling van de verschillende volkeren die in Zuid-Afrika wonen, voorstond. Ook en juist in de kerken van Europa en de V.S. waren talrijke acties tegen de apart-

heid. Daarbij bleef het niet. Van hoeveel *kansels* zal niet het Evangelie verdrongen zijn door een politiek verhaal waarin te horen was hoe de voorganger tegen de oorlog in Vietnam was, tegen Pinochet, tegen kernwapens, tegen de apartheid. Vooral in mijn Zwolse jaren heb ik deze verwording van de prediking van nabij meegemaakt.

Wat mij van alle kanten in de ontmoetingen en gesprekken werd verzekerd, is het volgende. De waarde van de Rand is maar een fractie meer van de vroegere waarde. De werkloosheid is groot. Op de stations is het niet veilig en per trein reizen is heel gevaarlijk. Er rijden trouwens bijna geen treinen meer, veel locomotieven en wagons staan op het emplacement te roesten. Het advies was mij gegeven: ga niet naar Johannesburg en kom al helemaal niet in Soweto! Nog in 1964 schreef een Nederlandse bezoeker van Soweto, waar toen zo'n vierhonderdduizend Bantoes woonden: "Soweto is dag en nacht geheel veilig". Nu kun je daar als blanke zelfs overdag niet zonder grote risico's komen. De centra van sommige grote steden zijn niet meer onder controle van de politie en overheid. Daar "heersen" bendes, die soms uit het buitenland afkomstig zijn.

Dezelfde Nederlander, een Hervormde predikant, die in 1959 enige tijd in Zuid-Afrika werkte en in 1964 een

bezoek van zes weken aan Zuid-Afrika bracht, schreef toen: "Huizen en auto's worden vaak niet afgesloten omdat dit niet nodig is." Nú zijn de huizen en tuinen van de blanken en van vele zwarten rondom van een muur of stevig hekwerk voorzien. Daarbij is binnenshuis een alarminstallatie te vinden, want het aantal inbraken en overvallen is groot. Geweld is aan de orde van de dag. In de eerste plaats moeten de blanken het verduren. Sinds 1994 zijn er 145.000 blanken vermoord. Een miljoen blanken is naar andere landen weggetrokken, vooral naar de Verenigde Staten, Engeland, Australië en Nieuw-Zeeland. Car jacking is iets waar men bang voor is: men wordt klem gereden, de auto wordt gestolen, niet zelden nadat men de automobilist heeft gedood. Deze vormen van criminaliteit komen niet zozeer van de kant van de oorspronkelijke zwarte bevolking, maar vanuit de stroom van "immigranten": deze komen vanuit doodarme landen in Midden-Afrika clandestien over de open grens in het Noorden het land binnen. Hun aantal wordt geschat op 10 tot 30 miljoen. Deze immigranten worden ondergebracht in "plakkerskampen", die bij de dorpen en steden liggen. Je ziet ze wanneer je over de autowegen gaat: uiterst primitieve woonkampen, van waaruit allerlei criminaliteit wordt bedreven, omdat de mensen die daar wonen meestal geen werk hebben maar wel willen leven. In een rijk land valt dan genoeg te stelen! Het is vooral vanuit die plakkerskampen dat het land onveilig wordt gemaakt. Daarbij komt dat onder ambtenaren en politiemensen, zo werd mij verzekerd, criminaliteit en corruptie volop heersen.

In 1964 verklaarde een intelligente kleurling, die overigens de nodige bezwaren had tegen het blanke bewind: "Een zwarte regering over het hele land zou alles hier eeuwen terugbrengen". Die zwarte regering is er nu en ik vrees dat deze man gelijk heeft gekregen. De onveiligheid en corruptie, de vervuiling en verwaarlozing van steden en dorpen, de gemakzucht en het gebrek aan plichtsbesef bij vele zwarten maken in snel tempo ongedaan wat in een reeks van jaren is opgebouwd. Het land verandert door stelselmatig achteruit te gaan. Daar komt nog bij dat veertig jaar geleden de ziekte aids nog onbekend was. Ik hoorde dat 80% van zieken die voor de een of andere kwaal zich bij een ziekenhuis melden daaraan lijdt. Van de zwarte bevolking wordt geschat dat 40% hiv-besmet is. Bij de blanken komt deze besmetting minder vaak voor.

De rol van de "Wereldraad van kerken"

Het meest geschokt was ik door wat een van mijn gastheren vertelde over de inhoud van de dissertatie, die hij in 1987 aan de Universiteit van Pretoria verdedigde. In het archief van de "Wereldraad van kerken" heeft hij ge-

zocht naar documenten die licht werpen op de rol die de Wereldraad heeft gespeeld in de wereldwijde strijd tegen de apartheid. Hij vond en toonde met de stukken aan dat het grootkapitaal in de Verenigde Staten hierin een beslissende rol heeft gespeeld. Die magnaten in de V.S. hielden niet op de Wereldraad onder druk te zetten om tegen de apartheid te ageren. Waarom? Zuid-Afrika is een superrijk land, door zijn bodemschatten. Enorme hoeveelheden aan goud en platina zijn daar te vinden. Meer dan elders in de wereld. Ook diamanten zijn er en chroom. De begeerte naar deze schatten bracht Engeland tot de oorlog tegen de Boeren in de 19^e eeuw. De begeerte daarnaar brachten grote foundations in Amerika ertoe de Wereldraad te bewegen zich in te zetten tegen het blanke bewind. Dat blanke bewind moest weg. Want dat legde grote belastingen op het winnen van de bodemschatten. Met de opbrengst daarvan zijn miljarden dollars besteed om de zwarte bevolking te ontwikkelen. Een zwarte overheid zou veel soepeler zijn en die rijke schatten voor weinig geld uit handen geven. De Wereldraad was gewillig en hij voerde met een beroep op "het Evangelie" samen met vele lidkerken een felle hetze tegen de blanke overheid van Zuid-Afrika. De verhoudingen werden al scherper: het blanke bewind haalde meermalen scherp uit tegen de terroristische aanslagen van de kant van de zwarten. Organisaties voerden keer op keer overleg en belegden conferenties. Eén van deze conferenties werd in 1964 in Mindolo (Zambia) georganiseerd. Wie droeg de kosten daarvan? De Ford Foundation! De Wereldraad kreeg zijn zin en de Amerikaanse Foundations nog meer: het blanke bewind ging, een zwart bewind kwam. En, zo werd mij herhaaldelijk verteld, nu gebeurt ook waar het ten diepste om te doen was: voor "weinig geld" vloeien nu de Afrikaanse schatten weg naar multinationals!

Een heel triest voorbeeld van hoe een rijk land kan verarmen is het buurland Rhodesië, het nu doodarme Zimbabwe, eens de korenschuur van Afrika. Daar liggen de vruchtbare landerijen braak. De blanke boeren zijn verjaagd, vrienden van Mugabe en zijn systeem zijn de eigenaars geworden. In een gezaghebbend jaarboek lees ik: "Het land bevindt zich in het vierde jaar (= 2005) nadat het land van de blanke boeren werd onteigend in een desolate economische toestand" *). De inflatie bedroeg tot augustus vorig jaar 1.200% en slaat daarmee alle records. Tachtig procent van de bevolking is werkloos en tweederde van de bevolking is nu aangewezen op voedselhulp van de Verenigde Naties.

In HP/De Tijd van 15 december 2006 gaf de columnist Dirk-Jan van Baar zijn bijdrage *De macht van de jungle* als ondertitel, als motto mee de opvallende woorden: "Het lijkt erop dat de dekolonisatie in vele delen van

Afrika nog erger is dan kolonisatie". De ontwrichting van vele landen in dit grote continent is ontstellend groot, dikwijls juist nadat en doordat de macht aan de inheemse bevolking is gekomen, waardoor dictators hun kansen grepen. Sinds mijn korte bezoek aan Zuid-Afrika houdt

de vraag mij bezig: gaat dit land, waarvan kerk, taal en cultuur zo verwant zijn aan die van Nederland, de weg van Rhodesië dat Zimbabwe werd?

*) *Der Fischer Weltalmanach 2006*, S. 419.

Drs. Marijke Aalders, Bussum

Nieuwjaarswens

Gezocht: tijd!

"We leven veel te snel ..."

(Thomas Hylland Eriksen in NRC/Handelsblad
van zaterdag 23 december 2006).

Thomas Hylland Eriksen is Noors cultureel-antropoloog en momenteel gasthoogleraar aan de Vrije Universiteit te Amsterdam.

Hij acht het begrip *versnelling* typerend voor onze tijd. Bijna lachwekkend maakt hij dat duidelijk met het volgende voorbeeld: indertijd voor onderzoek op Mauritius had hij bijna een dag en heel veel munten nodig om zijn familie telefonisch te kunnen bereiken. Vijftien jaar later deed hij dat met zijn laptop vanuit een willekeurig palm-bos.

De versnelling grijpt nog veel sterker om zich heen. Ons levensritme verandert erdoor: we spreken vlugger en slapen minder. Altijd is de mobiele telefoon onder handbereik.¹ De taal en de spelling worden erdoor beïnvloed (sms-taal). Dankzij nieuwe technieken werken we sneller en efficiënter. De organisatie van de arbeid is een belangrijke tak van wetenschap geworden. Er mag geen tijd verloren gaan. Tijd is een schaars en kostbaar product geworden.

Maar de paradox hierbij is dat hoe meer tijd we besparen, hoe minder tijd we hebben. Is er nog tijd voor aandacht voor elkaar, voor lezen, voor werken in de tuin², zelfs voor lummelen en zich vervelen?! Eriksen voelt er zich heel ongemakkelijk bij. "Als het kon, zou ik me liever een half jaar in één dialoog van Plato verdiepen dan in diezelfde tijd vijftig boeken lezen." Hij acht dat niet meer mogelijk.

Elly de Waard (1940)³ verdicht het als volgt:

"Of zo iets prettig langzaams
als het lezen van een boek

het rondreizen te voet
het zenden of ontvangen van een brief

per post, met van een stevig
handbeschreven papier de envelop

en een met een met spuug geplakte
kleurengedrukte, inktgestempelde

zegel er op: wat langzaam is
kan meer persoonlijk zijn en meer

privé; wat stilstaat deelt zichzelf
misschien het meeste mee"

Zelf wil ik nog een stap verder gaan. Voor het geloofsleven is stil geworden tijd onmisbaar, tijd voor God, tijd om te luisteren, tijd om te overpeinzen.

Israël had veertig jaar nodig om van Egypte naar het beloofde land te gaan; de dichter van psalm 119 bezong in 176 verzen de heerlijkheid van de wet; pas in de stille tijd van de nacht konden de herders de engelenzang horen; en Maria bewaarde alle woorden niet op de computer, maar in haar hart.

Vandaar mijn wens voor 2007:

Leer ons zo onze tijd gebruiken, dat wij een wijs hart bekommen (naar Psalm 90 vers 12).

Noten

¹ Twee vriendinnen wandelen in het bos. Het is er heerlijk rustig. Plotseling roept de een: "Je mobiel gaat" en zegt de ander: "Ik heb mijn mobiel niet aan. Het was een vogel die je hoorde!"

² Opvallend zijn de sterk toegenomen versteende stadstuinen, ze zijn namelijk onderhoudsarm.

³ Uit *De Anderling*, De Harmonie, Amsterdam, 1998.